

О тесных связях Крыма в XIII-XIV вв. с мамлюкским Египтом, и возможным в связи с этим керамическим импортом, упоминает Г.Д. Белов и А.Л. Якобсон в связи с находкой в 1940 г. в XVII квартале Херсонеса белоглиняного блюда (Белов, Якобсон, 1953, рис.35,е), по ряду своих технологических характеристик и приемам декорирования "напоминающего" авторам "группу египетской керамики XIII-XIV вв." Данная находка, по их мнению, могла попасть в Херсонес в результате его связей с городами восточного Крыма (Кафа, Солхат). Однако авторы не исключали также возможности принадлежности обнаруженного ими сосуда к волжскому импорту (Белов, Якобсон, 1953, с.154-155).

Наличие публикуемого образца египетской керамики в херсонесском материале является конкретным подтверждением существования связей византийского Херсона (прямых или опосредованных) с наиболее отдаленными частями арабского Востока.

ЯУШЕВА-ОМЕЛЬЯНЧИК Р.М.
Національний музей історії України

ЛИСЯНСЬКИЙ СКАРБ МОНЕТ (ЗНАХІДКА 1960 р.)

Українська земля надзвичайно щедра монетними скарбами. Більше двох тисяч скарбів відомі науці завдяки сучасним фундаментальним працям провідного нумізмата країни доктора Н.Ф. Котляра - монографії "Грошовий обіг на території України доби феодалізму" та топографічному зведенню "Znaleziska monet z XIY-XVII ww. na obszarze Ukrainskiej SRR", де представлені майже всі зареєстровані знахідки, проаналізовані типові для того чи іншого часу та регіону скарби. Але залишається ще велика їх кількість, не введених у науковий обіг через незадовільний стан

обліку і збереження монетних скарбів у наших музеях та відсутність будь-якого нумізматичного видання, де можна було б вміщувати потрібну інформацію.

Наприклад, відомості про Лисянський скарб відсутні у всіх публікаціях щодо грошового обігу на Україні, хоча знахідка була вчасно і досить вичерпно зафіксована в музейній документації. Правда, повна атрибуція даної збірки монет була зроблена лише через двадцять років.

Отже, в серпні 1960 року мешканець райцентру Лисянка Черкаської області І.Ф. Авраменко під час "земляних робіт" на глибині 30-50 см знайшов скарб, який і надійшов до музею (1.043 екз. - МКУ, АР 12625).

Пропонований до розгляду так званий змішаний скарб II-ої чвкрті ХУІІІ ст. якнайкраще відбиває хаотичний стан грошового ринку Правобережної України до її приєднання до Російської імперії, коли російська монета, на той час стабільна та якісна, ще не посіла панівного становища, але надходження її в даний регіон послідовно наростає внаслідок попередньої кризи грошового господарства Речі Посполитої, яка почалася ще при Яні Казимірі, а також і в результаті незадоволеного монетного попиту на Правобережжі - з одного боку, і внаслідок порівняно інтенсивного торгового обміну між українськими прикордонними землями Росії (за "Вечным миром" 1686 р. Лівобережна Україна відійшла до Росії) і Річчю-Посполитою (Правобережна Україна) - з другого боку.

Найстаршою монетою скарбу є денга Михайла Федоровича (1613-1645), до молодших відносяться декілька монет - рубль (2 екз.) і полтина 1734 р. Анни Іоанівни.

Як бачимо, відстань між названими монетами дорівнює майже ста рокам. Проте, інтенсивність накопичення цієї каси, тобто основного російського ядра скарбу, припадає на 1-шу чверть ХУІІІ ст., хоча напередодні, у другій половині ХУІІ ст., він помітно поповнився польськими монетами. Моноліт скарбу в II-ій

чверті XVIII ст. послідовно наро-щується й високопробною срібною монетою періоду Катерини I - Анни Іоанівни, що створює враження про скарб як колекцію виключно срібних монет, які пред-ставляють всіх царів - імператорів Дому Романових до 1734 р.

Серед монет Речі Посполитої така послідовність не спостерігається. Наприклад, між монетами Сигізмунда III і Яна Казимира помітна повна відсутність монет Владислава IV Вази (1632-1648), що було, загалом, характерним для українських скарбів через нечисленність емісій цього короля, який віддавав перевагу карбуванню великої срібної монети. Це стосується і послідовників Яна Казимира на престолі Речі Посполитої після 1668 р., тому на ринку цього періоду і домінують монети Сигізмунда III і Яна Казимира.

За якісним складом цей виключно срібний скарб можна зарахувати до "престижних", адже в ньому є 17 російських рублів і 7 полтин, до того ж і царські копійки виготовлені з високопробного срібла і, мабуть, збирались з цієї причини.

Західноєвропейські орти, 6-грошовики та тинфи, підтримані флоріном, надавали вагомості та значущості даній збірці. Це дозволяє уявити, що її власник був людиною заможною.

Розберемо докладніше зміст скарбу, географія монет в якому розподіляється таким чином:

Московське царство-імперія 984 екз.
(94,34%)

Річ Посполита 48 екз. (4,60%)

Німецька імперія 11 екз. (1,06%)

Московське царство: Михайло Федорович (1613-1645), денга. Олексій Михайлович (1645 -1676), денга. Федір Олексійович (1672-1682) , денга. Іван Олексійович (1682-1689) , копійка (4). Петро I (1689- 1725), копійка до 1699 р. (32); копійка 1700 (8); копійка після 1700 р. (913); полтина 1718; рубль 1719.

Російська імперія: Петро I, рубль 1723 (2), 1724, 1725 (2); полтина 1721, 1723, 1725. Катерина I (1725-1727),

рубль 1726, 1727, полтина 1726. Петро II (1727-1730), рубль 1728 (2), 1729. Анна Іоанівна (1730-1740), рубль 1731, 1733 (3), 1734 (2), полтина 1733, 1734.

Річ Посполита: Сигизмунд III Ваза (1587 - 1632), шестигрошовик 1625 р. Ян II Казимир (1649-1668), орт 1668 (2); тинф 1663 (2), 1664, 1665, 1666, б/д шестигрошовик 1660-1667 (27), б/д (3). Ян III Собеський (1676-1696), орт 1677; шестигрошовик 1678-1683 (8).

Німецька імперія: Емдбен, Фердинанд III (1637-1657), флорин.

Прусія (Герцогство): Фридрих Вільгельм I (1657-1688), шестигрошовик (6). Фридрих III (1688-1701), орт 1699.

Прусія (королівство): Фридрих I (1701-1713), шестигрошовик 1704 (2). Фридрих Вільгельм (1713-1740), шестигрошовик 1714.

Післямова. Даний скарб є другим за часом знахідки у місті Лисянка. Перший скарб - знахідка 1847 року - був зафіксований по архівним джерелам у названих вище працях М.Ф. Котляра з єдино відомою монетою з його складу - ризьким дукатом Густава Адольфа 1623 року ("1632 р.") з Прибалтійських володінь Швеції.

Відомо, що у третій чверті XVII ст. у Лисянці діяв нелегальний монетний двір гетьмана Петра Дрошенка, де підробляли соліди, півтора - 1 шестигрошовики короля Яна Казимира. Проте дослідження знаків монетних дворів, зокрема шостаків нашого скарбу 1960 р. не дають можливості зробити припущення щодо їх місцевого карбування. Технічні ж особливості фальшивих польських монет на Україні поки що не вивчался. Правда, відомий нумізмат з Білорусії Іван Синчук пильно досліджує питання фальшивування монет Речі Посполитої XVII ст. Залишається сподіватися, що очікувана його публікація на задану тему у наступному збірнику Польського археологічного товариства дозволить музейним прикладникам окреслити подібні групи монет в наявних скарбах і дописати сторінки загадкової історії діяльності лисянської монетарні.